

تحلیلی بر اصول اساسی حاکم بر ضمانتنامه‌های عندالمطالبه در حقوق تجارت بین‌الملل با نگاهی به لایحه تجارت
همایون مافی، مهدی فلاح خاریکی
تابعیت مضاعف در حقوق ایران و انگلستان
رضا حسین گندم‌کار، حسام‌الدین ترکمن، شهرزاد دربندی
شرایط پرداخت نفقه و ضمانت‌های حقوقی و کیفری استتکاف از پرداخت نفقه در فرانسه و ترکیه
آرش کامرانلو، سبحان طیبی
مسئولیت مدنی دولت در قبال اطلاع دادرسی
ابوالفتح خالقی، فاطمه خدابنده
تحلیل حقوقی شرط دوره توقف در معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی
مجتبی اصغریان، محدثه احمدآبادی، محمدرضا افشاری
نقش قوه قضاییه در پیوند امنیت قضایی و امنیت اقتصادی
محمود حبیبی تبار، امیر اسماعیلی
اصل عدم قطع؛ اصلی بنیادین در تحدید حدود مناطق دریایی
محسن بهجتی
جستاری در توجیهات فایده‌گرایانه معاصر از مجازات؛ از بازدارندگی عام تا پیشگیری عام
محمدمهدی صادقی
اجرای تعهدات متوفی در حقوق ایران و فرانسه
یونس باقری
اصالت اختیار زنان در رابطه با زناشوئی و طلاق در حقوق ایران باستان
محمدمهدی داور، سعیده تسلیمی
بررسی انتقادی صلاحیت اضافی محاکم کیفری اختصاصی در مواجهه با همکاری مجرمانه
سیدمحمد خضری
شرایط ناعادلانه در مقررات قراردادهای مصرف کننده ۱۹۹۹ میلادی انگلستان
امیرمحمد ماهرخ
تحلیلی بر جایگاه اجازه نامه مقام معظم رهبری مبنی بر توسعه صلاحیت سازمان قضایی نیروهای مسلح در نظام حقوقی ایران
محمد خورشیدی اطره
جستاری در علل ظهور عمل‌گرایی در سیاست کیفری جرائم اقتصادی
رستم علی اکبری، آرزو چراغی، ارسلان مرادی
حق خروج از کشور طفل توسط مادر چالشی در رویه قضایی ایران (با تأکید بر دادنامه صادره شعبه یازدهم دادگاه تجدیدنظر استان مازندران)
محمدسعید حسینی، شایسته صالحی، ناهید قاسمی، محسن مهدیزاده
مسئولیت مدنی تورهای زیارتی در برابر خسارات وارده به زائران
علیرضا شمشیری، پریرضا رضوان
جرائم ارتكابی علیه میراث فرهنگی در حقوق ایران و ایالات متحده آمریکا
وحید کیومرثی، مسعود مصطفی‌پور
تحلیل فقهی و حقوقی مسئولیت مأموران آتش‌نشانی در نظام حقوقی ایران و انگلستان
مجید کیانی‌راد
مسیرهای پر چالش پیش روی آینده حقوق هوش مصنوعی
بهرخ گنجی، محمد غریب شاه
آثار بیع خیاری در حقوق ایران و فرانسه
اردشیر امجدی گلپایگانی
تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی ایران: آسیب‌شناسی و راهکارهای بهبود در دو حوزه کنشی و واکنشی
سیدبهمن اکبری
ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک ایران
محسن فلاح، خاطره دروگر لیچاهی
تحلیلی بر سیاست کیفری حبس‌گرای سخت‌گیرانه و سهل‌گیرانه در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح
یاسر شاکری
حقوق بشر، پراگماتیسم و محدودیت‌های نظریه اخلاقی: مروری بر حقوق بشر به مثابه سیاست و بتوارگی
سهیل کلچین

Necessities of the Contract in Iran's E-commerce Laws

ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک ایران

Mohsen Fallah

Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Humanities, Nowshahr Branch, Islamic Azad University, Mazandaran, Iran (Corresponding Author)

محسن فلاح
استادیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، واحد نوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، مازندران، ایران (نویسنده مسئول)
fallahsbu@yahoo.com

Khatereh Derogar Lichahi

Master's student, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Chalous Branch, Islamic Azad University, Mazandaran, Iran

خاتره دروگر لیجاهی
دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، مازندران، ایران
derogar.khatereh@gmail.com

Abstract

The ever-increasing progress of information technology and technology has caused businessmen and individuals, whether real or legal, to use electronic contracts as one of the most reliable business methods. However, there are gaps in the legal framework governing electronic contracts and electronic commerce in Iran. These loopholes limit the effectiveness of electronic contracts. To reduce these gaps, one should rely on the general rules and general principles governing contracts and identify the main features of electronic transactions. The lack of sufficient laws and regulations in this field has caused problems in electronic contracts, which can be recognized as one of the basic problems in the field of e-commerce law. The current research focuses on the electronic contract and the obligations of the parties and its necessity in electronic commerce, with a descriptive-analytical method and using the collection of library studies, it examines the necessity of the contract in Iran's e-commerce laws and provides the necessary measures to ensure the compliance of electronic contracts with its legal requirements.

Keywords: Electronic Contract, Electronic Commerce, Obligations, Transactions.

چکیده

پیشرفت روز افزون فناوری اطلاعات و تکنولوژی سبب شده تا تجار و اشخاص، اعم از حقیقی یا حقوقی با قراردادهای الکترونیکی به‌عنوان یکی از معتبرترین روش‌های تجارت استفاده کنند. با این حال، خلأهایی در چهارچوب قانونی حاکم بر قراردادهای الکترونیکی و تجارت الکترونیک در ایران وجود دارد. این خلأها باعث محدودیت در اثربخشی قراردادهای الکترونیکی می‌شوند. برای کاهش این خلأها، باید به قواعد عام و اصول کلی حاکم بر قراردادها تکیه کرد و ویژگی‌های اصلی معاملات الکترونیکی را شناسایی نمود. نبود قوانین و مقررات کافی در این زمینه، باعث بروز مشکلات در قراردادهای الکترونیکی شده که می‌تواند به‌عنوان یکی از مشکلات اساسی در حوزه حقوق تجارت الکترونیک شناخته شود. پژوهش حاضر با تمرکز بر قرارداد الکترونیک و تعهدات طرفین و ضرورت آن در تجارت الکترونیک، با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از گردآوری مطالعات کتابخانه‌ای به بررسی ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک ایران می‌پردازد و در مورد ارائه اقدامات لازم برای اطمینان از مطابقت قراردادهای الکترونیکی با الزامات قانونی آن بحث می‌کند.

واژگان کلیدی: قرارداد الکترونیکی، تجارت الکترونیک، تعهدات، معاملات.

Received: 2024/11/10 - Review: 2025/01/30 - Accepted: 2025/02/28

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۲۸

ارجاع: فلاح، محسن؛ دروگر لیجاهی، خاطره؛ (۱۴۰۳)، ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک ایران، تمدن حقوقی، شماره ۲۲.
Copyrights: Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. CC BY-NC-SA

مقدمه

تجارت الکترونیک به عنوان یکی از مهم‌ترین روش‌های تجارت در عصر حاضر شناخته می‌شود؛ چرا که امروزه فناوری با سرعت بسیار زیادی در حال رشد است و تحولات تکنولوژی سبب شده تا بخشی از اقتصاد، به اقتصاد الکترونیکی تبدیل شود؛ همچنین به موجب پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات در زمینه کسب و کار و فعالیت‌های تجاری در بسیاری از موارد، کسب و کار به تجارت الکترونیک تبدیل شده است. تجارت الکترونیک در ایران، توسعه چشمگیری پیدا کرد، به طوری که آمارهای منتشر شده توسط سازمان توسعه تجارت ایران نشان می‌دهد میزان معاملات تجارت الکترونیکی در ایران در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال قبل سی و چهار درصد افزایش داشته است.

ضرورت‌های قرارداد یکی از مسائل قانونی مهم در تجارت الکترونیک شناخته می‌شود؛ در این حالت، قرارداد، راهکاری مطمئن برای افزایش اعتماد بین تجار و مشتریان در معاملات تجاری است. در مفهوم آن می‌توان گفت قرارداد مجموعه تعهدات و وظایفی است که در یک قرارداد بین طرفین ایجاد می‌شود، همچنین ضرورت‌های ایجاد یک قرارداد برای حفظ حقوق طرفین قرارداد بسیار حائز اهمیت است و بدون وجود این ضرورت‌ها، احتمال بروز ناهنجاری‌ها و نقض قرارداد افزایش یافته و باعث ایجاد مسئولیت در صورت تخلف از الزامات قرارداد برای طرفین خواهد شد؛ چنین وضعیتی اکثراً در معاملات

تجاری دیده می‌شود (طالب احمدی و کاظمی نجف آبادی، ۱۳۹۴).

موضوع ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک همواره برای حقوقدانان در حوزه حقوق خصوصی مورد بحث و توجه بوده است. بنابراین بررسی موضوع ضرورت‌های یک قرارداد در معاملات تجارت الکترونیک می‌تواند به پیشرفت و بهبود شرایط حقوقی و قانونی در این نوع از معاملات مساعدت ورزد (خوانساری و قلیچ، ۱۳۹۹). یکی از نوآوری‌های اخیر در حوزه ضرورت‌های قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک، استفاده از فناوری‌های جدیدی مانند قراردادهای الکترونیکی است؛ قرارداد الکترونیک سبب شده تا تجار مذاکره، تبادل اطلاعات و انعقاد قرارداد در خصوص فعالیت تجاری شان را به صورت حضوری انجام ندهند، بلکه آن‌ها می‌توانند نظرات و پیشنهادات خود را از طریق فناوری‌های جدید الکترونیکی ارائه نمایند (افشارنیا و همکاران، ۱۴۰۱). بنابراین قرارداد الکترونیک برای تأمین حقوق و تعهدات طرفین مورد استفاده قرار می‌گیرد، از این رو، در قرارداد الکترونیک باید سازوکارهایی برای تأمین صحت و اعتبار قرارداد و تعهدات طرفین در مقابل طرف دیگر در نظر گرفته شود.

بر این اساس، پژوهش حاضر با به کارگیری از گردآوری مطالعات کتابخانه‌ای به صورت توصیفی-تحلیلی، ضرورت‌های قرارداد با تأکید بر قرارداد الکترونیک و تعهدات طرفین در تجارت الکترونیک ایران را مورد واکاوی قرار خواهد داد و به پرسش اصلی آن که آیا ضرورت‌های قرارداد تجارت الکترونیک بر حفظ حقوق طرفین مؤثر است؟ پاسخ داده خواهد شد. در ادامه پژوهش، تأثیر عقد قرارداد در حقوق تجارت الکترونیک و ضرورت‌های آن را نسبت به حقوق طرفین بررسی خواهیم کرد.

۱- پیشینه پژوهش

محمدی و نیک اندام، طی پژوهشی با موضوع ابعاد شرط غیرمنصفانه در قانون تجارت الکترونیک دریافتند که کشورهای اروپایی برای حمایت از طرفین با شروط غیرمنصفانه قراردادی از طریق قوانین خاص برخورد می‌کنند. ماده ۴۶ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ مقرر می‌دارد: «استفاده از شروط قراردادی، خلاف مقررات این فصل و همچنین اعمال شروط غیر منصفانه به ضرر مصرف‌کننده، مؤثر نیست»، در حالی که این شرط در حقوق داخلی ایران متصور نیست (محمدی و نیک اندام، ۱۳۹۷). محسن علی نژادی و زهرا علی نژادی، موضوع اعتبار داده پیام در قراردادهای داخلی و بین‌المللی در تجارت الکترونیک را همراه با اسناد کاغذی و ارزش اثباتی سند الکترونیکی مورد بررسی قرار دادند و

قانون نمونه آنستیرال، کنوانسیون بیع بین‌المللی و همچنین مقررات داخلی کشورهای توسعه یافته در حوزه تجارت الکترونیک را تحلیل نموده‌اند (علی نژادی و علی نژادی، ۱۳۹۶). غریبه و همکاران ضمن پژوهشی، ماهیت و جایگاه نرم افزار الکترونیکی هوشمند در انعقاد قرارداد و پیامدهای آن اعم از مثبت، منفی و طرق استفاده از این نوع نرم افزارها در انعقاد قرارداد و معاملات تجاری را مورد بررسی قرار داده‌اند (غریبه و همکاران، ۱۳۹۹).

رابط اسکات به بررسی قانون تجارت یکنواخت و تلاش مداوم برای کارآمد بودن تجارت منصفانه پرداخته و می‌گوید در مدت زمان طولانی‌ای، دادگاه‌های کامن لا و گروه‌های قانونگذاری خصوصی، همه تلاش کرده‌اند تا در ایجاد قواعد حقوق تجاری کارآمد پیش قدم شوند و در معاملات تجاری، رفتار آن‌ها با طرفین و اشخاص ثالث منصفانه باشد؛ اما با این حال هریک از آن نهادها هنوز نتوانسته‌اند به آن هدف دستیابی کامل پیدا کنند (Scott, 2023).

تاکنون پژوهش‌های گوناگونی در زمینه قراردادها در تجارت الکترونیک انجام شده است؛ اما از حیث توجه در حقوق ایران این خلأ قابل مشاهده بوده و مسئله قرارداد الکترونیک و قابل الزام بودن یا نبودن آن در تجارت الکترونیک مورد بررسی جامع قرار نگرفته است. در پژوهش حاضر، ضمن تبیین مفهوم قرارداد الکترونیک، اهمیت و تأثیر آن در حقوق طرفین و ضرورت‌های قرارداد در تجارت الکترونیک را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۲- مبانی نظری

۲-۱- مفهوم قرارداد

قرارداد در لغت به معنای قول، پیمان و شرط می‌باشد (محقق داماد و همکاران، ۱۳۹۸). از نظر یکی از حقوقدانان^۱، معنای قرارداد در لغت و اصطلاح حقوقی یکی است و آن عبارت است از همکاری متقابل اراده دو یا چند شخص در ایجاد یک ماهیت حقوقی (شهیدی، ۱۴۰۱). در حقوق ایران، بین قرارداد و عقد تفاوتی وجود ندارد و هر دو این‌ها به یک معنا هستند، با این حال، می‌توان گفت قرارداد توافقی است که به صورت ارادی بین دو یا چند نفر حاصل می‌شود (کاتوزیان، ۱۴۰۱). همچنین ماده ۱۸۳ قانون مدنی قرارداد را این گونه تعریف کرده است: «عقد یعنی آن که یک یا چند

نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آن‌ها باشد».

۲-۲- مفهوم قرارداد الکترونیکی

قرارداد الکترونیکی را می‌توان از جمله قراردادهایی دانست که انعقاد آن با استفاده از وسایل الکترونیکی و یا سیستم کامپیوتری انجام گیرد، از نظر برخی حقوقدانان، قرارداد الکترونیکی عبارت است از انجام معاملات تجاری الکترونیکی که از طریق شبکه‌های ارتباطی صورت می‌گیرد (Aidonojie, 2020). برخی دیگر معتقدند قرارداد الکترونیکی، همکاری متقابل اراده دو یا چند شخص است که به قصد ایجاد ماهیت حقوقی از طریق واسطه‌های الکترونیکی انجام می‌شود (نیک بخش تهرانی و آذرصابری، ۱۳۸۱). به عبارت دیگر، قرارداد الکترونیکی توافق و همکاری دو یا چند اراده است که از طریق الکترونیک، آثار حقوقی جدیدی ایجاد می‌نماید (اکبری، ۱۳۸۴). بنابراین در معنای عام می‌توان گفت قرارداد الکترونیکی، اعلام اراده به همراه ایجاد اثر حقوقی در فضای مجازی و غیر ملموس است.

پیشرفت چشمگیر فناوری اطلاعات در امر تجارت سبب تسریع و سهولت در آن شده و لزومی ندارد تا تجار، فعالیت‌های تجاری شان را در یک مجلس حضوری انجام دهند، بلکه ارائه نظرات و پیشنهادات آن‌ها از طریق فناوری‌های نوین الکترونیکی امکان‌پذیر خواهد بود. قرارداد الکترونیکی به دو روش منعقد می‌شود؛ روش اول به صورت گفت‌وگوی شفاهی است اعم از این که طرفین در یک مکان یا در مکان‌های مختلف حضور داشته باشند. در صورتی که طرفین در یک مکان حاضر نباشند با استفاده از تلفن، قرارداد منعقد شده و به چنین عقدی، عقد حاضرین می‌گویند (وصالی ناصح، ۱۳۸۵). در روش دوم قرارداد بدون مکالمه و مذاکره از راه دور با استفاده از ابزارهای الکترونیکی منعقد خواهد شد. در این روش، طرفین با یکدیگر گفت‌وگوی شفاهی نخواهند داشت به همین دلیل به این نوع عقد، عقد غائبین یا عقود مکاتبه می‌گویند (امیری قائم مقامی، ۱۳۸۵). قانون مدنی ایران در خصوص عقد غائبین ساکت است، با این حال نمی‌توان در صحت آن تردید داشت، چرا که ماده ۲۲۳ قانون مدنی اذعان دارد: «هر معامله که واقع شده باشد، محصول بر صحت است، مگر این که فساد آن ثابت شود». به عبارتی دیگر اصل بر صحت است مگر آن که خلاف آن ثابت شود. از طرفی عرف تجاری عقد غائبین را پذیرفته و معتقد است دلیلی بر بطلان آن وجود ندارد. همچنین قراردادهای الکترونیکی در زمره عقود غائبین قرار دارند و باید آن‌ها را صحیح و معتبر دانست.

معمولاً تمامی معاملات را می‌توان به صورت الکترونیکی انجام داد، برای ایجاد یک قرارداد، اعم از الکترونیک یا سنتی، وجود شرط اساسی در ماده ۱۹۰ قانون مدنی، امری ضروری است. به عبارتی تشکیل یک قرارداد صحیح، نیاز به وجود قصد، رضا، اهلیت طرفین، موضوع معین و مشروعیت آن قرارداد دارد، این موارد نسبت به تشکیل قراردادهای الکترونیکی نیز صدق می‌کند. در قانون مدنی یا سایر قوانین، مقررات خاصی برای تنظیم قرارداد الکترونیکی پیش بینی نشده است؛ از این رو، با استنباط قواعد و اصول حاکم بر قراردادها در می‌یابیم که با توجه به تشکیل این نوع قراردادها و اندیشیدن به ساختار ابزار و محیط الکترونیکی آن، می‌توان به ویژگی‌های اصلی معاملات الکترونیکی دست پیدا کرد. دستیابی به این خصوصیات باعث آگاهی بهتری نسبت به جوانب حقوقی قراردادهای الکترونیک شده است.

از ویژگی‌های اصلی قراردادهای الکترونیکی می‌توان به موارد زیر به طور مختصر اشاره کرد: عدم حضور طرفین در محل تشکیل قرارداد (عقود از راه دور). اصل رضایی بودن قرارداد الکترونیکی. جنبه‌های بین‌المللی قراردادهای الکترونیکی. لزوم استفاده از نرم افزارها و سخت افزارهای الکترونیکی در قرارداد. صفت تجاری قراردادهای الکترونیکی. ایفای تعهدات در قراردادهای الکترونیکی.

۳-۲- قانون حاکم در قرارداد

به موجب اصل حاکمیت اراده، طرفین قرارداد می‌توانند هر گونه توافقی را که خلاف قانون و نظم عمومی نباشد انجام دهند. بر این اساس، باید برای تشکیل یک قرارداد، به تنظیم و جزئیات آن توجه نمود، چنانچه قرارداد صراحت لازم را نداشته باشد یا در مفاد آن اختلاف شود، قانون مرجع حل و فصل اختلاف خواهد بود (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۱). قرارداد، حاصل اراده طرفین است و قرارداد الکترونیکی نیز از این اصل خارج نیست؛ بنابراین در تعیین قانون حاکم در قرارداد باید اراده طرفین را ملاک قرار داد، در صورت سکوت طرفین یا سکوت قانون لازم الاجراء، لازم است معیار دیگری بر فرض سکوت طرفین یا سکوت قانون لازم الاجراء ارائه گردد (داراب پور، ۱۳۹۵).

۳- تجارت الکترونیکی در ایران

به طور کلی هر گاه تجارت، از طریق ارتباطات الکترونیکی انجام گیرد، تجارت الکترونیکی محقق می‌شود. بر این اساس، پیشینه تجارت الکترونیکی به زمانی بر می‌گردد که تجار و شرکت‌های تجاری ابتدا از طریق تلفن و سپس از طریق تلکس و فاکس فعالیت‌های تجاری خود را انجام می‌دادند. قانون تجارت

الکترونیکی در سال ۱۳۸۲ تصویب شد، اما در این قانون تعریف خاصی از تجارت الکترونیکی هنوز به عمل نیامده است.

سازمان همکاری اقتصاد و توسعه در تعریف تجارت الکترونیک می‌گوید: تجارت الکترونیکی مجموعه‌ای از معاملات تجاری سازمان‌ها و اشخاصی است که بر فرآیند الکترونیکی و انتقال آن مسلط هستند، اما در معنای عام تجارت الکترونیکی به فعالیت‌های تجاری‌ای گفته می‌شود که در آن از ابزار الکترونیکی مانند کامپیوتر، فناوری‌های نوین دیجیتال و اینترنت استفاده شود. خواه این فعالیت میان تجار^۲ و یا میان تجار^۳ و مصرف‌کنندگان و دستگاه‌های دولتی انجام گیرد.

ماهیت تجارت الکترونیک بین‌المللی است، زیرا اینترنت یک شبکه جهانی است و همین باعث شده تا اشخاص از سرتاسر جهان بتوانند بدون نیاز به حضور در مکان تشکیل عقد، قرارداد الکترونیکی منعقد کنند، همچنین تجارت الکترونیکی مستلزم انعقاد قرارداد نیست اما در بسیاری از موارد تجارت الکترونیکی از طریق انعقاد قراردادهای الکترونیکی انجام می‌گیرد. از این رو، تصویب این قانون سبب شده تا اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی، قراردادهای خود را با اطمینان بیشتری منعقد نمایند، همچنین توجه به قانون تجارت الکترونیک، آگاهی و شناخت طرفین نسبت به تعهدات آنان را افزایش داده و از بروز هزینه‌های اجتماعی و قضایی ناشی از اختلافات جلوگیری کرده است (شیروی، ۱۳۹۹).

با توجه به ماده‌های ۳۳ و ۳۴ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ می‌توان به این نتیجه رسید که در تنظیم قراردادها مخصوصاً قراردادهای تجاری الکترونیکی، مفاد آن قرارداد باید صریح و واضح باشند. صراحت مفاد یک قرارداد از اختلافات احتمالی بین طرفین جلوگیری کرده و به طرفین این اجازه را می‌دهد تا بتوانند تعهدات خود را پیش‌بینی کرده و به طور صحیح به آن عمل کنند.

اعلام اراده طرفین قرارداد از راه دور، نوشتاری بودن قرارداد، منحصر بودن قراردادها به معاملات، دادوستد کالا، ارائه خدمات و همچنین خصوصیت فراملی آن، از جمله ویژگی‌های عمده قراردادهای موضوع مقررات قانون تجارت الکترونیک می‌باشند.

با توجه به خصوصیات قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲، می‌توان گفت که اصولاً کاربرد قراردادهای الکترونیکی بر مبنای سیستم اطلاعاتی و تبادل داده‌های پیامی بوده که این اطلاعات یا مفاد

۲- شرکت‌های تجاری.

۳- اشخاص حقیقی.

بیان اراده^۴ الکترونیکی قابل دادوستد در قرارداد الکترونیکی را تشکیل می‌دهد. قرارداد الکترونیکی، بالقوه جزو قراردادهای کتبی محسوب می‌شود و امضاء الکترونیکی نیز به‌عنوان محور اساسی اعتبار بیان اراده در معاملات الکترونیکی معتبر شناخته شده است. این امر، از اساس باید در ضمن قواعد حقوق مدنی مقرر می‌شد که شامل جمیع معاملات الکترونیکی باشد. از طرفی، خیلی از مسائل ماهوی و شکلی متعلق به قراردادهای مدنی نیز، در حقیقت هم‌تراز با قراردادهای تجاری در محیط الکترونیکی نیازمند بیان قواعد و مقررات، شامل و کلی است که تنظیم آن، تحت عنوان قانون تجارت الکترونیکی موجب چندگانگی مفاهیم و محدودیت تطبیق قواعد قانونی نسبت به قراردادهای الکترونیکی خواهد شد (خدری، ۱۴۰۱).

استفاده از اصطلاح تجارت الکترونیک در قوانین و مقررات حقوقی ایران با برخی از چالش‌های ترجمه مواجه است. برای مثال، هنگامی که از مفهوم حقوق تجارت صحبت می‌شود، معمولاً به مقررات خاصی اشاره می‌شود که به افراد و معاملات خاصی مرتبط هستند. به همین دلیل، در ایران، قوانین حقوق تجارت به‌صورت جداگانه تدوین شده‌اند. با این حال، در حقوق بین‌الملل، مفهوم تجارت الکترونیک به‌عنوان یک مفهوم جامع‌تر به کار می‌رود که شامل تمامی فعالیت‌های تجاری است که با استفاده از شبکه‌ها و ابزارهای اینترنتی انجام می‌شود، از جمله خرید و فروش کالا و خدمات، بانکداری الکترونیکی، پرداخت الکترونیکی، تبلیغات آنلاین و...؛ از این رو، برای استفاده از اصطلاح تجارت الکترونیک در قوانین و مقررات حقوقی ایران، نیاز به دقت و احتیاط بیشتری است تا این اصطلاح درست و دقیق به کار گرفته شود و با مفاهیم حقوق تجارت در ایران همخوانی داشته باشد.

تجارت الکترونیکی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تأثیرات جهانی شدن اقتصاد، نیازمند ارتباط نزدیک بین فناوری اطلاعات و جریانه‌ای مدیریت و کسب و کار است (جدیدالاسلامی و اربابی، ۱۴۰۰). هدف اصلی تجارت الکترونیکی و ارزیابی جنبه‌های حقوقی آن، جایگزینی این شکل از تجارت و قرارداد با اشکال سنتی آن است. تحقق این هدف، فقط با ترغیب به پذیرش و ذکر مزایای اقتصادی آن میسر نخواهد شد، بلکه تأمین بستر حقوقی و ضمانت اجرایی و امنیتی این نوع تجارت مبتنی بر وب از دغدغه‌های موجود است.

۴- اهمیت و تأثیر قرارداد

قراردادهای الکترونیکی نیز مانند سایر قراردادها دارای اهمیت، آثار، تبعات حقوقی و مادی برای طرفین

می‌باشند. در ادامه این آثار را از این جهت جنبه‌های مختلف تعهدات و حقوق طرفین، الزامات قرارداد و مسئولیت‌های ناشی از قرارداد بررسی خواهیم کرد.

۱-۴- حقوق و تعهدات طرفین

اصولا در قراردادهایی که منعقد می‌شوند طرفین دارای حق و حقوقی هستند و بر همین اساس می‌توانند مطالبات خود را از طرف دیگر بخواهند. در واقع، فروشنده و خریدار بعد از تشکیل عقد دارای حق می‌شوند و می‌توانند آن را مطالبه کنند. در قراردادهای الکترونیکی قانونگذار حقی را که خریدار از آن معامله برخوردار می‌شود را بیشتر مورد توجه قرار داده است. به همین دلیل خریدار پس از انعقاد قرارداد دارای حقوق خاصی به شرح زیر خواهد بود: اول- بنا بر ماده‌های ۶ و ۱۲ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲، داده پیام در تمامی موارد سند مثبت تلقی می‌شود و می‌توان از آن به‌عنوان یک سند معتبر استفاده کرد. بنابراین، یکی از حقوق خریدار، امکان استناد به داده پیام در دعاوی می‌باشد. دوم- قانونگذار حقوق حداکثری خریدار را مورد حمایت قرار داده است، زیرا که قوانین مربوط به حقوق خریدار جنبه امری دارد و هیچ قانونی نمی‌تواند آن را مخدوش نماید، حقوق مصرف‌کننده اعم از شکلی یا ماهوی جنبه امری خود را حفظ کرده و نمی‌توان برخلاف آن عمل نمود. جنبه امری بودن این قواعد بسیار حائز اهمیت بوده، به طوری که قانونگذار خلاف آن را تصور نکرده است.

قانونگذار در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲، قسمتی را به رعایت حقوق مصرف‌کننده^۵ و تضمین معاملات آن قرار داده است. به طور کلی حمایت قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ از حقوق مصرف‌کننده سه رکن اصلی دارد: اول- حق ارائه اطلاعات کامل. دوم- حق انصراف^۶. سوم- حمایت از مصرف‌کننده در برابر شروط غیرمنصفانه. با توجه به موارد مندرج در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ می‌توان به این درک رسید که شرایط لازم برای انجام صحیح و منصفانه معاملات با ضمانت صحت آن فراهم شده است. از این رو، نظارت بر اجرای این قانون می‌تواند تمایل اجتماعی اشخاص را افزایش دهد و راهبرد مناسبی برای توسعه قراردادهای الکترونیکی باشد.

۵- خریدار.

۶- فسخ.

اجرای تعهدات ناشی از قراردادهای الکترونیکی تابع قواعد عمومی هستند، مگر در مواردی که آن عقد، اجرای تعهد را به نحو دیگری بخواهد، همچنین ایفاء به عقد اصلی‌ترین و ساده‌ترین وسیله سقوط تعهدات است و متعهد با انجام آن تعهد به حیات عقد پایان می‌بخشد (شهیدی، ۱۴۰۰).

۲-۴- الزامات قراردادی

مطلوب آن است که هر کس تعهدی در برابر شخص دیگری دارد در زمان مورد نظر به آن عمل کند، گاهی شخصی که موظف به انجام کاری است در صورت امتناع از انجام آن می‌توان بر علیه او اقدامات قانونی انجام داد. ضمانت اجرای نقض قرارداد در حقوق ایران را به دو دسته تقسیم بندی کرده اند: دسته اول شامل حبس، الزام به انجام تعهد، مطالبه خسارت و در استثناء قرارداد فسخ می‌شود اما در دسته دوم شرط اختیار، شرط فاسخ و وجه التزام پیش بینی شده است (Scott, 2016).

تمامی معاملات باید مطابق با الزامات قانونی قابل اعمال در شکل قرارداد تنظیم شوند، الزامات قانونی مختص مبادلات الکترونیکی در قوانین معاملات الکترونیکی با هدف عمومی شناخته شده‌اند و به مواردی مانند نحوه امضاء و یا محافظت صحیح از منافع طرفین می‌پردازند. الزامات حقوقی بسیار گسترده هستند اما چیزی که مهم است آن است که با تنظیم الزامات در قراردادهای میزان اعتماد و اطمینان تجار افزایش یابد.

۳-۴- مسئولیت ناشی از قرارداد

ماده ۲۲۱ قانون مدنی می‌گوید: اگر کسی متعهد به انجام عملی شود یا تعهد نماید که از انجام عمل خودداری کند در صورت تخلف مسئول خسارت است البته به شرط این که در قرارداد تصریح شده باشد و یا از نظر قانون باید مسئولیت تخلف خود را بپذیرد و جبران کند، بنابراین جبران خسارت زمانی است که قرارداد به طور صحیح بین طرفین ایجاد شده باشد و سپس آن قرارداد نقض شود، کسی که قرارداد را نقض می‌کند مسئول جبران خسارت خواهد بود.

در جامعه امروزه با تشکیل یک قرارداد، طرفین صرفاً به محتوای قرارداد متعهد نمی‌شوند بلکه آن‌ها می‌پذیرند اگر در صورت عدم اجرای شروط و تعهدات مندرج در قرارداد به شخص دیگر ضرر وارد شود، آن ضرر را جبران کنند. پس در تمام معاملات، خصوصاً در معاملات تجاری چنین شرطی قابل مشاهده است که در صورت ضرر روزیان، شخص ناگزیر از اجرای تعهد خسارت را جبران کند؛ همچنین

نقض قرارداد توسط یکی از طرفین به دیگری می‌تواند باعث ایجاد خسارت معنوی شود، مثلاً به اعتبار و شهرت تجاری یک شخص لطمه وارد کند یا آن شخص را غیرقابل اطمینان جلوه دهد و یا باعث کاهش مشتریان او شود، اما در حقوق ایران به خسارت معنوی توجه نشده و جبران آن قانونی نیست.

احتمال پیمان شکنی از سوی طرفین قابل تصور است، اما تا زمانی که عدم اجرای تعهد و یا نقص آن واقع نشود نمی‌توان شخصی را مجازات کرد. اما وقتی که نقض تعهدات از سوی شخصی آشکار می‌شود، شخص دیگر قرارداد، نگران از بین رفتن و متضرر شدن از حق خود می‌شود. در حقوق ایران قاعده‌ای برای تضمین اجرای احتمال نقض قرارداد وجود ندارد ولی قانونگذار برای حل این مشکل چاره اندیشیده و آن این است که در قوانین تجاری تضمین مناسب از سوی طرفین دریافت شود. در برخی از موارد شخص در شرایط رفع مسئولیت قرار می‌گیرد و فقط در این مورد به جبران خسارت محکوم نخواهد شد، زیرا نقض قرارداد عمداً نبوده و در ورود ضرر نقشی نداشته است. از موارد رفع مسئولیت می‌توان به قاعده فورس ماژور اشاره کرد (شیروی، ۱۴۰۱).

نتیجه

تشکیل قراردادهای الکترونیکی در تجارت الکترونیک امکان‌پذیر است و تأثیر به سزایی بر حقوق طرفین خواهد داشت، اما در قوانین حاکم بر قراردادهای الکترونیکی و تجارت الکترونیک در ایران خلأهایی وجود دارد. برای ایجاد یک قرارداد الکترونیکی معتبر، وجود چند شرط اساسی از جمله قصد و رضایت طرفین، اهلیت و مشروعیت موضوع امری ضروری است. قراردادهای الکترونیکی دارای ویژگی‌های منحصر به فردی هستند، از جمله عدم حضور طرفین در زمان تشکیل قرارداد، اصل رضایت و ماهیت تجاری این گونه قراردادهای؛ علاوه بر این، قانون حاکم برای قراردادهای الکترونیکی با اراده طرفین تعیین می‌شود و در صورت مسکوت ماندن آنها باید از معیارهای دیگری استفاده کرد. تجارت الکترونیک پدیده‌ای ذاتاً بین‌المللی است که از ابزارهای الکترونیکی مانند رایانه، فناوری‌های دیجیتال و اینترنت برای فعالیت‌های تجاری استفاده می‌کند.

به نظر می‌رسد نظام حقوقی ایران باید نسبت به رفع خلأهای موجود در قوانین حاکم بر قراردادهای الکترونیکی و تجارت الکترونیک اقدام کند. به‌ویژه، قانون مدنی باید به روز شود و مقررات خاصی برای

قراردادهای الکترونیکی لحاظ شود تا اشخاص و تجار از اعتبار و قابلیت اجرای تعهدات شان اطمینان حاصل کنند. علاوه بر این، چهارچوب قانونی برای حقوق تجارت الکترونیک باید به روز شود تا ویژگی های منحصر به فرد معاملات الکترونیکی را منعکس کند. به طور کلی، در این زمینه باید با هدف ارائه راه حل های عملی برای خلأهای قانونی و چالش های پیش روی کسب و کارهای فعال در تجارت الکترونیک، در عین حال حصول اطمینان از این که چهارچوب قانونی قراردادهای الکترونیکی و تجارت الکترونیکی مطابق با بهترین های بین المللی است، باشد.

اگر چه قراردادهای الکترونیکی در عرف تجاری به عنوان قراردادهای معتبر شناخته می شوند، اما همچنان خلأهایی در چهارچوب قانونی حاکم بر قراردادهای الکترونیکی و تجارت الکترونیک در ایران وجود دارد. بنابراین، برای پر کردن این خلأ باید به قواعد و اصول کلی حاکم بر قراردادها تکیه کرد و ویژگی های اصلی معاملات الکترونیکی را شناسایی کرد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- افشارنیا، طیب؛ عبدلی، رحیم؛ رجب زاده، علیرضا، ۱۴۰۱، قانون حاکم بر تعهدات در قراردادهای الکترونیکی، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و جزایی، شماره ۵۲.
- اکبری، محسن، ۱۳۸۴، بررسی موانع قانونی توسعه تجارت الکترونیک در ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات بازرگانی.
- امیری قائم مقامی، عبدالمجید، ۱۳۸۵، حقوق تعهدات، چاپ سوم، تهران، انتشارات میزان.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۴۰۱، دایره المعارف حقوق مدنی و تجارت، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش.

- جدیدالاسلامی، سامره و اربابی، هانی، ۱۴۰۰، مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پذیرش فناوری قراردادهای الکترونیکی در ایران، **دوفصلنامه حقوق فناوری‌های نوین**، شماره ۳.
- خدری، خلیل، ۱۴۰۱، سیاست‌های حقوقی تجارت الکترونیک در فضای مجازی، **ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، شماره ۱۱.
- خوانساری، رسول و قلیچ، وهاب، ۱۳۹۹، **بررسی ابعاد فقهی و حقوقی استفاده از قراردادهای هوشمند در نظام مالی ایران**، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی.
- داراب پور، مهرباب، ۱۳۹۵، **تفسیری بر حقوق بیع بین الملل کنوانسیون ۱۹۸۰ وین**، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش.
- شهیدی، مهدی، ۱۴۰۰، **سقوط تعهدات**، تهران، انتشارات مجد.
- شهیدی، مهدی، ۱۴۰۱، **حقوق مدنی (انعقاد قراردادها و تعهدات)**، تهران، انتشارات مجد.
- شیروی، عبدالحسین، ۱۳۹۹، **حقوق تجارت بین الملل**، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات سمت.
- شیروی، عبدالحسین، ۱۴۰۱، **حقوق قراردادها**، تهران، انتشارات سمت.
- طالب احمدی، حبیب و کاظمی نجف آبادی، عباس، ۱۳۹۴، ضمانت احتمال نقض قرارداد حقوق ایران و نظام حقوقی عرفی، **فصلنامه مطالعات حقوقی**، شماره ۴.
- علی نژادی، محسن و علی نژادی، زهرا، ۱۳۹۶، اعتبار داده‌های پیام در قراردادهای داخلی و بین‌المللی در تجارت الکترونیک، **فصلنامه قانون یار**، شماره ۳.
- غریبه، علی؛ پناهی، هادی؛ پاشازاده، حسن، ۱۳۹۹، تحلیل ماهیت نرم افزار الکترونیک هوشمند (نماینده الکترونیکی) در انعقاد قرارداد و پیامدهای اجتماعی آن، **ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، شماره ۱۲.
- کاتوزیان، امیر، ۱۴۰۱، **قواعد عمومی قراردادها**، تهران، انتشارات گنج دانش.
- محقق داماد، سیدمصطفی؛ قناتی، جلیل؛ وحدتی شیرازی، سیدحسن؛ عبدی پورفرد، ابراهیم، ۱۳۹۸، **حقوق قراردادها در فقه امامیه**، تهران، انتشارات سمت.
- محمدی، ایرج و نیک اندام، شاپور، ۱۳۹۷، ابعاد عبارات ناعادلانه در قانون تجارت الکترونیک، **فصلنامه دانش حقوقی پلیس همدان**، شماره ۴.
- نیک بخش تهرانی، محمدحسن و آذرصابری، مهدی، ۱۳۸۱، **آشنایی با تجارت الکترونیک و**

زیرساخت‌های آن، چاپ اول، تهران، انتشارات مؤسسه ایزایران.

- وصالی ناصح، مرتضی، ۱۳۸۵، قرارداد الکترونیکی و مبانی و اعتبار آن، **مجله کانون وکلا**، شماره ۶۶.

لاتین

- Aidonjio, P.A, Anne, O.O, & Oladele, O.O, 2020, An Empirical study of the Relevance and Legal challenges of an E-contract of Agreement in Nigeri.
- Robert, E.scott, 2023, The uniform commercial code and The ongoing.Quest for an Efficient and Fair commercial Law.
- Robert, E.scott, 2016, A relational theory of default rules for commercial contracts, The Journal of Legal Studies, Vol. 15.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.22- Winter 2025

Analysis of Fundamental Principles Governing Demand Guarantees in International Trade Law with a Look at New Trade Bill

Homayoun Mafi, Mehdi Fallah Khariki

Dual Nationality in Iran and England

Reza Hossein Gandomkar, Hesamodin Torkaman, Shahrooz Darbandi

The Conditions for the Payment of Alimony and the Legal and Criminal Guarantees for Non-Payment of Alimony in France and Turkey

Arash Kamranlou, Sobhan Tayebi

Government Civil Liability due to the Delay of Proceedings

Abolfath Khaleghi, Fatemeh Khodabandeh

Legal Analysis of the Cooling Off Period Clause in Foreign Investment Treaties

Mojtaba Asgharian, Mohadeseh Ahmadabadi, Mohammadreza Afshari

The Role of the Judiciary in Linking Judicial Security and Economic Security

Mahmoud Habibi Tabar, Amir Esmaeili

The Principle of Non-Cut Off; The Fundamental Principle in the Delimitation of Maritime Zones

Mohsen Behjati

An Essay on Contemporary Utilitarianism Justifications of Punishment; from General Deterrence to General Prevention

Mohammad Mehdi Sadeghi

Enforcement of the Deceased's Obligations in Iranian and French Law

Younes Bagheri

Women's Free Will Regarding Marriage and Divorce in Ancient Iranian Law

Mohamad Mahdi Davar, Saeideh Taslimi

A Critical Examination of the Additional Jurisdiction of Special Criminal Courts in the Face of Criminal Cooperation

Sayyed Mohammad Khezry

Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999 in England

Amir Mohammad Mahrokh

An Analysis of the Position of the Permission of the Leadership Regarding the Development of the Jurisdiction of the

Judicial Organization of the Armed Forces in Iran's Legal System

Mohammad Khorshidi Athar

Causes of the Emergence of Pragmatism in the Criminal Policy of Economic Crimes

Rostam Aliakbari, Arezo Cheraghi, Arsalan Moradi

The Right of the Child to Leave the Country by the Mother is a Challenge in Iran's Judicial Procedure (with Emphasis on the Decree Issued by the 11th Branch of the Court of Appeal of Mazandaran Province)

Mohammad Saeid Hosseini, Shayesteh Salehi, Nahid Ghasemi, Mohsen Mahdizadeh

Civil Liability of Pilgrimage Tours against Damages Caused to Pilgrims

Alireza Shamshiri, Parisa Rezvan

Crimes Committed Against Cultural Heritage in Iranian and United States Law

Vahid Kiomarsi, Masoud Mostafapoor

Jurisprudential Analysis of the Responsibility of Fire Officers in the Legal System of Iran and England

Majid Kiani Rad

Challenging Paths to the Future of Artificial Intelligence Law

Behrokh Ganji, Mohammad Gharibshah

Effects of Option Sale in Iranian and French Law

Ardeshir Amjadi Golpaygani

Measures to Prevent Financial Corruption in the Iranian Banking System: Pathology and Improvement Strategies in Two Proactive and Reactive Areas

Sayyed Bahman Akbari

Necessities of the Contract in Iran's E-commerce Laws

Mohsen Fallah, Khatereh Derogar Lichahi

An Analysis of Strict and Lenient Incarceration Policy in the Criminal Law of the Armed Forces

Yasser Shakeri

Human Rights, Pragmatism and the Limits of Moral Theory: A Review of Human Rights as Politics and Idolatry

Soheil Golchin

inprotected.com